

Структурно-граматична і семантична специфіка присудків у прозових творах Збігнева Влодзімежа Фрончека

У студії комплексно вивчено структурно-граматичні та семантичні вияви присудків на матеріалі прозових творів Збігнева Влодзімежа Фрончека. Схарактеризовано предикативний зв'язок на тлі формально-синтаксичної структури простого речення. Досліджено реченневотвірну природу присудка відповідно до його формальних та семантичних ознак. З'ясовано структурно-граматичні та семантичні вияви дієслівного присудка. Виявлено та докладно описано складений іменний присудок відповідно до його семантики та структурно-граматичної специфіки. Визначено статус та функційно-семантичні особливості дієслівних зв'язкових компонентів і допоміжних дієслівних форм у структурі складених присудків.

Ключові слова: формально-синтаксична структура речення, предикативний зв'язок, простий дієслівний присудок, складений дієслівний присудок, складений іменний присудок.

Теоретико-методологічні основи системно-структурного та семантико-граматичного підходів до аналізу синтаксичних явищ випрацювали Ф. де Сосюр, Ш. Баллі, Л. Теньєр, О. О. Потебня, Л. А. Булаховський, О. С. Мельничук, І. Р. Вихованець та ін. Праці цих учених стали підґрунтям для новітніх граматичних досліджень і дотепер є активно запитуваними. Проте і до сьогодні немає загальноприйнятого тлумачення речення, розмежування його рівнів, системи синтаксичних одиниць, типології синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень, синтаксичних значень, синтаксичних форм, синтаксичних категорій і т. ін.

У новітніх лінгвістичних працях присудок схарактеризований неоднозначно, у висвітленні структурної та семантичної його специфіки знаходимо розбіжності. Актуальність нашої студії зумовлена потребою цілісного вивчення та систематизації всіх можливих різновидів простих і складених присудків у сучасній польській мові та відсутністю спеціальних студій про структурно-граматичні й семантичні особливості присудків у прозових творах Збігнева Влодзімежа Фрончека. Концепція дослідження побудована на теоретичних засадах функційно-категорійної граматики, що

сприятиме розв'язанню проблемних питань новітньої синтаксичної теорії, зокрема створенню цілісної структурно-граматичної та семантичної класифікації простих і складених присудків на конкретному фактичному матеріалі сучасної польської мови.

Мета студії полягає в комплексному висвітленні структурно-граматичних та семантичних виявів простого та складеного дієслівного й іменного присудків на матеріалі прозових творів Збігнева Влодзімежа Фрончека. Поставлена мета умотивувала необхідність розв'язання таких завдань: виокремити предикативний зв'язок на тлі формально-синтаксичної структури простого речення; виявити реченнєвотвірну природу присудка відповідно до його формальних і семантичних ознак; дослідити структурно-семантичні вияви дієслівного присудка; схарактеризувати складений іменний присудок з огляду на його семантику та структурно-граматичну специфіку; з'ясувати статус та функційно-семантичні особливості дієслівних зв'язкових компонентів та допоміжних дієслівних форм у структурі присудка; теоретичні положення послідовно підтвердити широким фактичним матеріалом, дібраним із прозових творів Збігнева Влодзімежа Фрончека.

У сучасній теорії синтаксису речення тлумачать у кількох аспектах, зокрема у формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному та комунікативному. Учення про формально-синтаксичну структуру речення становить основу опису формальної організації, яку здебільшого вирізняють відповідно до предикативного, підрядного і сурядного синтаксичних зв'язків, із-поміж яких перший утворює структурну основу простого речення, два останні – структурну основу двох типів складного речення. З урахуванням предикативного і підрядного зв'язків як фундаментальних вирізнено формально-синтаксичну структуру простого речення і члени речення.

Найважливішою граматичною особливістю простого речення є те, що його зміст завжди відповідає акту комунікації, його співвіднесено з дійсністю. Будь-яке речення, використане в мовленнєвому акті, орієнтоване на певний модально-часовий план – реальний факт, що стосується того чи того часового відтинку або якогось різновиду ірреальності.

Просте речення формує мінімальна кількість головних членів, тобто тільки один граматичний центр речення. В утворенні

граматичного центру беруть участь або два головні члени – підмет і присудок (двоскладне речення), або тільки один головний член (односкладне речення), або нерозкладна на члени речення синтаксична одиниця (нечленоване речення). Один граматичний центр може налічувати кілька однорідних підметів чи кілька однорідних присудків.

Традиційна внутрішня диференціація головних членів речення полягає у виокремленні підмета та присудка (двох взаємопов'язаних компонентів у двоскладному реченні) і єдиного головного члена односкладних речень, напр.: *Dziś – na ruchliwym tu skrzyżowaniu – huczą trolejbusy, migają światła sygnalizacji drogowej, tłum ludzi pędzi w różnych kierUNKACH... Maj tamtego roku był zimny. Bzy kwitły długo... Był ptasi rwetes, nie było słyhać jęku śmiertelnie ранnego* («Śmierć Pułkownika»).

Присудок у реченні має певний набір формально-граматичних категорійних ознак і варіативних форм вираження. Із-поміж інших членів речення його вирізняє формальна та семантична складність, а також ключова роль у формально-синтаксичній реченнєвій побудові. Як носій предикативної ознаки, присудок у структурі двоскладного речення перебуває у двобічному (предикативному) зв'язку з підметом і має спеціалізовані форми вираження.

А. П. Загнітко вважає, що присудок слугує організаційним, композиційним і змістовим центром і виражає два значення: 1) конкретне, лексичне (дію суб'єкта, його ознаку, стан, родове поняття тощо); 2) граматичне – віднесеність предмета, що конкретизується, до дійсності [2, с. 149]. Лексичне і граматичне значення може бути зосереджене в одній лексемі або стосуватися різних лексем.

На переконання І. Р. Вихованця, «присудок має такі диференційні семантичні і формальні ознаки: а) входить у структурну схему речення як його головний член; б) дає модально-часову характеристику носія предикативної ознаки; в) у типових випадках співвідноситься з «новим» (ремою) при актуальному членуванні речення; г) співвідноситься з предикатом у семантико-синтаксичній структурі речення; г) виражається спеціалізованою формою – часово-способовими дієслівними формами; д) перебуває у двобічному (предикативному) зв'язку з підметом; е) поєднується з підметом

способом (формою) предикативного зв'язку — координацією; є) займає типову позицію після підмета» [2, с. 76].

У сучасному мовознавстві обґрунтовано два принципи виокремлення типів присудка. Перший принцип пов'язаний із морфологічною природою присудкової форми, другий – зі способом вираження модально-часових значень. За морфологічними показниками усю сукупність присудкових форм об'єднують переважно у два типи – дієслівний та іменний присудки. Спосіб вираження модально-часових значень присудка лежить в основі його поділу на простий та складений.

Власне-дієслівний присудок – типовий виразник простого присудка – представлений у формах теперішнього, минулого й майбутнього часу, а також у формах наказового та умовного способу.

Проведене дослідження дає змогу констатувати: в аналізованих творах Збігнєва Влодзімежа Фрончека найчастіше вживаними є двоскладні реченнєві конструкції, у яких простий дієслівний присудок зафіксований у дійсному способі, у формі минулого часу, рідше – у формі теперішнього та майбутнього часів. Присудок, репрезентований дієсловами дійсного способу, означає дію, що має безпосередній стосунок до дійсності, тобто дію, яку мовець сприймає як таку, що справді відбувається, відбувалася чи буде відбуватися, дію, віднесену до діяча, стверджувальну чи заперечувальну, напр.: *Niemato, mniemać można, że autor niezbyt **uganiał się** za wydawcą* («Chiński gość»); *Powstaniec – rzecz można – cudem **uniknął śmierci*** («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Wybawił go człowiek, żandarm o pseudonimie **Żółta Śmierć*** («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Ale kto go **przywołał?*** («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Szkoda, bo język Polaków **ubożeje, matowieje**...* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *... **pewnie ich oddział zatrzymał się** w pobliżu, może nawet **rozłokował się** na podwórzu karczmy?* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Żandarmeria **nie pobiłała. Karala** szybko i surowo* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Najbliższego tygodnia nieborak **zmarł** ze zgryzoty w swym dworku na Wieniawie* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Broniewski **przebrał** w tym czasie w sowieckim więzieniu, **zachowywał się** godnie i hardo. Aleksander Wat, który do tegoż więzienia trafił po nieudanym flircie z komunizmem, **patrzył** z podziwem jak autor Komuny Paryskiej **maszerował** po celi i **wyśpiewywał** legionowe piosenki* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na „k"»); *Autor **relacjonował** wypadki, którymi **żył***

Lublin («Chiński gość»); ...w Polsce **zostawił studia i dwie narzeczone...** («Po cóż grabarzowi pieniądze?»); *Chłopaki nie płaczą...* («Niemiec płakał...»); *W Polsce dziesięcioletni samochód niemiecki kosztuje mniej niż taki pojazd w Niemczech* («Niemiec płakał...»); *Dziś – na ruchliwym tu skrzyżowaniu – huczą trolejbusy, migają światła sygnalizacji drogowej, tłum ludzi pędzi w różnych kierUNKACH* («Śmierć Pułkownika»).

У досліджуваних текстах також поширений присудок, виражений дієсловом **бути** в минулому часі, напр: *Oczywiście, była rozprawa, były przesłuchania* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na „k"»); *Było to w czasach powstania styczniowego* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Był wśród nich także polski przekład diariusza Chińczyka* («Chiński gość»); *...był to jedynie kołédnik, ot, wiejski chłopak przebrany za anioła* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *I były w tej historii jeszcze dwie na zabój zakochane w nim kobiety* («Śmierć Pułkownika»).

Зрідка трапляються дієслівні присудки, репрезентовані дієсловами наказового способу, переважно третьої особи однини та множини, рідше – другої особи однини та множини, що позначають дію як волевиявлення мовця (прохання, наказ, вимогу, заборону) з метою спонукання до неї співрозмовника, наприклад: *Ale skoro w ludowej gawędzie powiadano, iż to generał i jego adiutant, niech więc tak zostanie* («Jak anioł śmierć przyprowadził»). Характерно, що аналітичні форми наказового способу переважають над синтетичними.

У текстах також подибуємо реченнєві конструкції з дієслівними присудками, вираженими умовним способом, що позначають можливу, припустиму, обумовлену дію, дію як намір, рішення тощо, напр.: *Jeśliby nawet cały moskiewski oddział rozłokował się w podwórzu, potrafiłby i przez ich gęste szeregi przedostać się do karczmy* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *W utworze Adam Mickiewicza „Powrót taty” jeden ze zbójców powiada do pojmanego kupca: „– Pierwszy bym pałkę strzaskał na twej głowie...”* («Kobieta mnie bije»).

Присудкову позицію можуть також заступати фразеологізми: *Jeszcze tylko gdzieś powstańcze partie urządzały zwycięskie rajdy, jeszcze tu i ówdzie wycięto w pień oddziałek Rosjan* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Zmagano się z Moskalami już dwunasty miesiąc, powstanie chyliło się ku upadkowi, dogorywało* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); – *Wracaj, bo ci natrę uszu – ostrzegła. Posłusznie podreptał za matką* («Kobieta mnie bije»). *Potaś – jeśli wersja pana Zaremby jest prawdziwa – to nie szlachetny rycerz kładący trupem*

zdrajców («Śmierć Pułkownika»). *Ziarnko do ziarnka – zebrała się miarka, jej właściciel mógłby wydawać się szczęśliwym człowiekiem, niestety, legł zniszczony siłą przesądów, handel uchodził za rzecz niegodną szlachcica, był «kalaniem tarczy herbowej» («Ostatni z Siekierzyńskich»); Autor riposty przybrał maskę wieszczka, bo wiadomo, że złodziej żegna świat nogami, jeśli – rzecz jasna – zawiśnie na stryczku («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»); Ktoś mógłby powiedzieć: *sprawiedliwości stało się zadość* («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»).*

Грамеми складеного присудка поширено на форми дієслівного та іменного складених присудків [4, с. 235]. Складений дієслівний присудок (**orzeczenia modalne** – за польською термінологією) в польській мові зазвичай творять три типи слів, а саме: 1) дієслова на зразок *chcieć* (*porozmawiać*), *móc* (*wybierać*), *musieć* (*startować*), *raczyć* (*zauważyć*), *zamierzać* (*kandydować*); 2) безособові дієслова у формі третьої особи однини теперішнього і минулого часу, наприклад: *godzi się* (*wspomnieć*), *należy* (*podkreślić*), *wypada* (*podziękować*); 3) незмінні лексеми, що вживаються у функції дієслів, наприклад: *można* (*wyjaśnić*), *niepodobna* (*zapomnieć*), *nie sposób* (*odmówić*), *trzeba* (*naprawić*), *warto* (*przeczytać*) тощо. При складених присудках, компонентами яких є дієслова 2) і 3) груп немає формальних підметів, однак модальність дає змогу побачити тут приховані особові підмети, пор.: *Czy powinniśmy przyjąć to zaproszenie?* – *Nie wypada!* Відповідь перекладається на структуру з особовою формою, напр.: *Nie, raczej nie powinniśmy* [5, с. 1098–1099].

В аналізованих творах Збігнєва Влодзімежа Фрончека трапляються всі схарактеризовані вище типи складених дієслівних присудків, найпоширенішим із яких є перший, наприклад: *Anioł z nieba, czy ze stajenki, to przecież posłaniec Boży, taki mógł bez trudu śmierć przywołać* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *...i to w chwili, gdy zamierzał się żenić!* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Ludzka baba, mogła na bruk rzucić* («Kobieta mnie bije»); *Staropolskie porzekadło przełożone na język współczesny brzmieć może: “Wielcy zbrodniarze wieszają małych”* («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»); *...był zmuszony sprzedać ziemię, konia, ostatnią krowę* («Niemiec płakał...»); *W jego kompanii kołędniczej musiał się przecież jakiś wyrostek odziać w prześcieradło, uzbroić w kosę i udawać Śmierć!* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Według tych ostatnich miał odziewać się w żółtą*

kurtę czy też okrywać opończą tegoż koloru («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Jeśliby nawet cały moskiewski oddział rozlokował się w podwórzu, **potrafiłby** i przez ich gęste szeregi **przedostać** się do karczmy* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Staropolskie porzekadło przełożone na język współczesny **brzmieć może**: “Wielcy zbrodniarze wieszają małych”* («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»); *Ktoś **mógłby powiedzieć**: sprawiedliwości stało się zadość* («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»).

Другий та третій типи складених дієслівних присудків також поширені в досліджуваних текстах, наприклад: *Piszę o nim – jak **mniemam** – pierwszy, **staram się** więc **nie urabiać** opinii, **relacjonować** zaś **sucho**, konkretnie, **choć** wiem, że to niemożliwe* («Chiński gość»); *Kobiety **starają się przystosować** ich do swej społeczności, **nie cofną** się przed kastracją* («Kobieta mnie bije»); *...dla chleba **przychodziło** mu **opuścić** ojczysty kraj, **umiłowane** góry* («Niemiec płakał...»); ***Należało** więc **przywołać** jakiegoś surowego sędziego* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Dziś tę prozę **zaliczyć można** do nurtu realizmu magicznego...* («Chiński gość»); *To przysłowie karciane, oznaczające **ostatnią kartę**, na którą **można** jeszcze **postawić*** («Ostatni z Siekierzyńskich»); ***Łatwo** sobie obraz śmierci **przedstawić**: kościotrup z kosą owinięty prześcieradłem stoi wyprostowany przed aniołem* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Nie **można** już dalej **wnikać** w szczegóły istoty anielskiej* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); ***Trudno nie myśleć** o nim ze współczuciem, **nawet** ze **złością*** («Śmierć Pułkownika»).

У прозових творах Збігнева Влодзімежа Фрончека також трапляються реченнєві конструкції з дієслівними складеними присудками, утворені поєднанням інфінітива та модальних предикативних прикметників. Модальні предикативні прикметники, як і модальні дієслова, виражають модальну модифікацію дієслівного складеного присудка: *Obraz **placzącego** przynosiła **choćby** literatura czy film, **nie jeden raz** mężczyzna **zalewał** się łzami, **gdy** – w wyniku klęsk życiowych – **był zmuszony sprzedać** ziemię, konia, **ostatnią** krowę* («Niemiec płakał...»). Характерно, що предикативні прикметники не мають формальних засобів вираження дієслівних категорій, тому виразником часу і способу в цьому різновиді дієслівного складеного присудка є дієслово-зв'язка **бути**.

В аналізованих текстах подибуємо реченнєві побудови з дієслівним складеним присудком, утвореним поєднанням інфінітива і

допоміжних фазових дієслів. Допоміжні фазові дієслова на зразок *zaczynać, brać, iść, iść, iść, kończyć, zatrzymać* та інші позначають початок, продовження і кінець дії, процесу чи стану, наприклад: *Wtedy zaczyna strzelać* («Śmierć Pułkownika»).

Як засвідчує досліджуваний фактичний матеріал, іменний складений присудок має значно більшу різноманітність морфологічного вияву порівняно зі складеним дієслівним присудком. Він зазвичай експлікований іменем будь-якої форми в сполученні з особовими формами дієслова-зв'язки. Повнозначне слово (ім'я) – це основний елемент іменного складеного присудка, а дієслово-зв'язка – носій модально-часових характеристик.

Іменний складений присудок (**orzeczenie złożone (analityczne)**) – за польською термінологією) являє собою поєднання іменних частин мови, переважно іменників і прикметників, рідше дієприкметників, займенників, числівників тощо, і дієслівних зв'язок на зразок *być, bywać, stać się, stawać się, zostać, zrobić się* і под. Складені іменні присудки пов'язані з підметом предикативним зв'язком.

У сучасній польській мові такий присудок має чітко окреслену граматичну форму. Це залежить насамперед від частини мови, яка перебуває в присудковій позиції, а саме:

1. Іменникова частина складеного іменного присудка зазвичай має форму орудного відмінка, наприклад: *Tadeusz jest dermatologiem*. Якщо в реченні відсутня дієслівна зв'язка або вжиті слова *to, o to*, тоді присудок набуває форми називного відмінка, наприклад: *To wasza ostatnia szansa; [Kim są jego rodzice?] Ojciec dyplomata, matka pianistka; Kasiu, Krzysztofie – oto moja nauczycielka fizyki*. У розмовному мовленні такий присудок може виконувати експресивну функцію і перебувати у формі називного відмінка, наприклад: *Jesteś oszust i złodziej!* У презентаційних формулах маємо теж саме: *Jestem Adam Troskoleński*.

2. Прикметникову частину складеного іменного присудка заступають прикметники, займенники, дієприкметники, порядкові числівники тощо в називному відмінку, наприклад: *Iwona jest prześliczna; Nasz syn jest prawdomówny; Obaj bracia stali się bardzo odpowiedzialni*. Характерно, що аналізовані присудки у формі орудного відмінка трапляються в художній літературі аж до двадцятого сторіччя, однак із погляду сьогодення вважаються

застарілими, *наприклад*: *Była młodą i ładną, lecz za mąż nie wyszła* (В. Prus, „Lalka“).

Прикметникова частина складеного іменного присудка має форму орудного відмінка лише у виняткових, нетипових конструкціях:

а) якщо дієслівна зв'язка поєднується з дієприкметниками або віддієслівними іменниками, *Będąc młodym, energicznym i zdolnym, szybko zasłużył na awans; Bycie opanowanym to wielka zaleta polityka;*

б) якщо дієслівною зв'язкою є інфінітив у підметовій функції, *наприклад*: *Wspaniale być zdrowym;*

в) у безпідметових реченнях, *наприклад*: *Jak się jest mądrym, to się jest uczciwym; Nie warto być obłudnym* [5, с. 1098].

Із-поміж дієслівних зв'язок найбільш поширена морфема-зв'язка *być*, що в теперішньому часі має формальний вияв, напр.: *Jest to osóbką przenerwowaną*!// («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»»); *Poza tym twarzyczka jej jest piękna (równie zbyt dobrze wie o tym)* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»»).

Дієслівна зв'язка *być*, уживаючись у складі іменного присудка, не змінює семантичної природи імені, а виконує суто граматичну функцію. У ролі зв'язок також трапляються і невласне-зв'язки *bywać, stać się, stawać się, zostać, zrobić się* та інші, частина з яких диференціюються також і за видовою ознакою. Зазначені дієслівні зв'язки, крім синтаксичної, виконують також семантичну функцію, надаючи присудкові додаткових лексичних відтінків, *наприклад*: *Taką wizją odciął się butnemu złodziejowi bydlą mały złodziej kur, który w swej riposcie jawi się nie tylko jako filozof lecz i humorysta* («O złodziejach i ich sędziach albo Pojedynek z przysłówkami»); *Szkoda, bo język Polaków ubożeje, matowieje, staje się szorstki, szary, mało zindywidualizowany* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Stają się nieco za lirycznym!* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»»); *Płeć męska zostanie przywrócona* («Kobieta mnie bije»).

Позицію іменної частини складеного присудка найчастіше заступають прикметники та іменники. Функційно найближчі до дієслівного присудка ті іменні складені присудки, основним елементом яких є прикметники та дієприкметники. Прикметникова та дієприкметникова частина в сучасній польській мові зазвичай має тільки одну форму вираження – називний відмінок (за незначними винятками, про які йшлося вище), *наприклад*: *: Piszą więc, że dzieło*

Brauna i Hogenberga jest niezwykle i posiada wartości ponadczasowe («Chiński gość»); *Były to – bez wątpienia – dzieła ważne, lecz suche, kronikarskie, pisane łaciną ciężką jak ołów* («Chiński gość»); *Lublin go zaskoczył, był barwny i obskurny, biedny i bogaty, syty i głodny* («Chiński gość»); *Była piękna, zielonooka i głuchoniema* («Diabelskie nasienie»); *Nie zasiedli do suto zastawionego stołu, posiłek był skromny, powstańczy* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Po przegranej bitwie był wyczerpany, kto wie, może ranny?* («Jak anioł śmierć przyprowadził»); *Podobno nie była mu obojętna* («Śmierć Pułkownika»); *...język Polaków ... staje się szorstki, szary, mało zindywidualizowany* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Panna kasztelanka, wybranka sklepikarza, postać – jak pisze Kraszewski – wcale niepowabna, bo śniada, sucha ... w dodatku nieco ułomna, bo jedno ramię miała niższe, rzuciła swemu amantowi w twarz miażdżące wyzwisko: – Kupiec!* («Ostatni z Siekierzyńskich»).

У ролі присудка зафіксовані переважно якісні прикметники – виразники власне-ознаки. Поєднуючись із дієслівною зв'язкою, вони утворюють аналітичний присудок – складений іменний присудок, дві частини якого є функційно неоднорідними. Прикметники позначають якість як безпосередню властивість предмета, яку постійно виявляє його носій або якої він тільки набуває. Дієслівна зв'язка, поєднуючись із предикативними прикметниками і виконуючи граматичну функцію, уможливорює їхнє присудкове функціонування. Вона нейтралізує викликані опорним іменником прикметникові категорії роду, числа і відмінка і репрезентує дієслівні граматичні категорії часу та способу [1; 3], наприклад: *Maj tamtego roku był zimny* («Śmierć Pułkownika»); *...język Polaków ... staje się szorstki, szary, mało zindywidualizowany* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *A więc nie prawda była ważna, lecz układ, wywód, jednym słowem: literatura!* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»).

Характерно, що прикметники-присудки є найуживанішою групою серед іменних складених присудків. Вони переважно вказують на: 1) фізичні та фізіологічні особливості людей: *blady, wysoki, żywy, zdrowy, chory, ślepy, głuchy, pijany* тощо; 2) схильність до певної дії або стану: *zmęczony, perwersyjny, chciwy, bezczelny, oschły, obojętny, cichy* та ін.; 3) вдачу, характер людини, її морально-етичні якості, духовний світ: *łagodny, pokorny, pobożny, święty, hojny, miły, skąpy, surowy, czysty* і под.; 4) емоційно-психічний стан людини, її волю, темперамент: *przyjazny, szczęśliwy, szalony, silny, zły, cichy*

тощо; 5) вік, сімейний стан людини: *młody, stary, mały, dorosły, młody, żonaty* і под.; 6) інтелектуальні спроможності: *mądry, głupi, niepiśmienny* тощо; 7) зовнішні ознаки людини: *smukły, ciemny, cienki* і т. д.; 8) матеріальний достаток: *biedny, bogaty* тощо; 9) фізичні та функціональні особливості тварин: *wysoki, silny, żywy, leniwy, ostry* тощо; 10) масть тварин: *biały, czarny* і т. д.; 11) фізичні та структурні особливості предметів: *mokry, twardy, ciasny, żywy, martwy, luźny, gęsty* тощо; 12) темпоральні характеристики: *młody, stary, wieczny, starożytny* і под.; 13) стосунок до простору, форму, обсяг, відстань, вагу тощо: *duży, daleki, okrągły, ciężki, długi* і т. д.; 14) ознаку, яка сприймається органами відчуттів: *gorzki, słodki, słony, pachnący, cierpki, ciepły* та ін.; 15) зовнішні ознаки предметів: *błyskotliwy, jasny, matowy* тощо; 16) наявність / відсутність кольору та його відтінків: *różowy, niebieski, brązowy, fioletowy, szary, biały, czarny* і под.

У сучасній польській літературній мові іменникова частина складеного іменного присудка спеціалізована на вживанні в орудному відмінку. Її можуть заступати як власне-іменники, так і займенникові іменники, наприклад: *Jeszcze w minionym wieku popularnym zawołaniem karciarzy było: «ostatni Siekierzyński!»* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Kim był ów człowiek uwieczniony w przysłowiu?* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Był nim niejaki Wichuła* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Był odważnym żołnierzem...* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»); *Dla Broniewskiego była muzą tamtych lat, powiedzmy otwarcie; jedną z wielu, ale niepoślednią!* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»); *Ogarnęła go złość na nią, na siebie, na cały świat, zwłaszcza na lubelskie «Variete», które stało się grabarzem tego uczucia* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»); *Mężczyźni nie staną się kobietami* («Kobieta mnie bije»); *Kobieta mnie bije – zwrot, który niepotrzebnie wywołuje uśmiech, jest przestrogą* («Kobieta mnie bije»); *Efektom owego „puszczenia się na eksperyment” był przyjazd do Lublina* («Miłostki Broniewskiego i dwa nieprzyzwoite słowa na «k»).

Іменна частина складеного іменного присудка може також набувати форми називного відмінка. Це можливо за умови, якщо в реченні відсутня дієслівна зв'язка або вжиті слова *to, o to*. Наприклад: *Potaś – jeśli wersja pana Zaremby jest prawdziwa – to nie szlachetny rycerz kładący trupem zdrajców* («Śmierć Pułkownika»); *Przysłowie to rodzaj najkrótszego utworu literackiego, zawiera*

błyskotliwą myśl, moral, naukę. («Ostatni z Siekierzyńskich»); *To agent ochrony, sprzedawczyk, łotr jakich niewielu ziemia nosi* («Śmierć Pułkownika»); *Czyż bowiem nie daje się wiary sądom, iż przysłowia to doświadczenia i spostrzeżenia wieków skupione w jednym zdaniu, zdrowy rozum ludu, czy wreszcie dusza narodu* («Ostatni z Siekierzyńskich»); *Lio-Sen-Tui – lekarz, kupiec, alchemik, podróżnik i kronikarz...* («Chiński gość»).

Форму називного відмінка так само мають прізвища, що перебувають у присудковій позиції: *Jestem Kowalski*. Назви національностей, що заступають іменну частину складеного іменного присудка, зафіксовані в називному або в орудному відмінках, зокрема конструкції з називним відмінком мають презентаційний характер, пор.: *Jestem Polak!* і *Jestem Polakiem*.

Отже, докладне вивчення значного за обсягом фактичного матеріалу, дібраного з прозових творів Збігнева Влодзімежа Фрончека, дало змогу констатувати: у функції простого дієслівного присудка зафіксовано переважно дієслова дійсного способу минулого часу, рідше – теперішнього та майбутнього часів. Зрідка позицію присудка також заступають дієслова умовного та наказового способів. Із-поміж дієслівних присудків найпоширеніші ті, складниками яких є інфінітив та допоміжні модальні слова. У ролі іменної частини складеного присудка найчастіше трапляються прикметники та іменники. У перспективі плануємо досліджувати специфіку присудкових форм на матеріалі української та польської мов у порівняльному аспекті.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: Дон НУ, 2001. 662 с.
3. Мельник І. А. Дієслівна функційна транспозиція відмінкових форм українського прикметника. *Типологія та функції мовних одиниць*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. № 1. С. 175–187.
4. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. 393 с.
5. Słownik poprawnej polszczyzny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004. 1160 s.
6. Zbigniew Włodzimierz Fronczek. *Romans w Lublinie*. Encyklopedia. Lublin: Polihymnia. 2007.

References

1. Vykhoivanets I. R. *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys: Pidruchnyk* [Grammar of Ukrainian. Syntax: Textbook]. Kyiv, 1993, 368 p. (in Ukrainian).
2. Zahnitko A. P. *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys* [Theoretical grammar of Ukrainian : Syntax]. Donetsk, 2001, 662 p. (in Ukrainian).
3. Melnyk I. A. Diieslivna funktsiina transpozytsiia vidminkovykh form ukrainskoho prykmetnyka [Verbal function transposition of the Ukrainian adjective's case forms] // *Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts. Luts'k: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky*, 2014, no. 1. P. 175–187. (in Ukrainian).
4. Mirchenko M. V. *Struktura syntaksychnykh katehori* [Structure of syntactic categories]. Luts'k : RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2004, 393 p. (in Ukrainian).
5. *Słownik poprawnej polszczyzny* [Dictionary of correct Polish]. Warszawa, 2004, 1160 p. (in Polish).
6. Zbigniew Włodzimierz Fronczek. *Romans w Lublinie. Encyklopedia* [Novel in Lublinie. Encyclopaedia]. Lublin, 2007. (in Polish).

Iryna Melnyk. Structural, Grammatical and Semantic Specificities of Predicate in Prose Works by Zbigniew Włodzimierz Fronczek. The article deals with the complex study of structural, grammatical and semantic manifestations of simple, compound verbal and compound nominal predicate on the material of prose works by Zbigniew Włodzimierz Fronczek. The predicative relation is characterized against the background of the formal-syntactic structure of the simple sentence. The propositional nature of the sentence according to its formal and semantic features is investigated. Structural-grammatical and semantic manifestations of the verbal predicate are elucidated. A compound nominal predicate according to its semantics, structural and grammatical specifics is identified and described in detail. The status and functional-semantic features of verbal conjunctive components and auxiliary verb forms in the structure of compound predicates are determined. It is proved that in the analyzed works the most frequently used are two-fold sentence constructions, where the simple verbal predicate is fixed in the actual way, in the form of the past tense, rarely – in the form of present and future tense, occasionally – conditionals and imperatives. Among the compound verbal predicates, the most common are the infinitive and auxiliary modal words. Adjectives and nouns are most often used as a nominal part of a compound sentence.

Key words: formal-syntactic structure, predicative relation, simple verbal predicate, compound verbal predicate, compound nominal predicate.

Мельник Ірина Анатоліївна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; *ORCID ID*: 0000-0001-5946-0261; ira_melnyk_@ukr.net